

บทบรรณาธิการ “เรื่องของความหมายที่ไม่ไร้ความหมาย”

เมื่อช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ศิลปินคู่คู่อิทธิงของไทยอย่างไพโรจน์ คิงคอม เคยขับร้องบทเพลง *ผ้าเช็ดหน้า* ที่โด่งดังในยุคนั้นว่า

“...ช่วยเก็บผ้าเช็ดหน้าของฉันหน่อยได้ไหม เพราะฉันทำมันตก ฉันกลัวใครคว้าไป ช่วยเก็บผ้าเช็ดหน้าของฉันหน่อยได้ไหม เพราะฉันทำมันตก ตกลงพร้อมหัวใจ”

ในขณะที่เนื้อเพลง *ผ้าเช็ดหน้า* ดูจะทะลุทะลวงหัวใจหนุ่มๆ ผู้ฟังหลายคน ที่อยากจะช่วยศิลปินสาวเก็บผ้าเช็ดหน้าที่หล่นอยู่ แต่ในอีกด้านหนึ่ง เนื้อหาของเพลง ก็ยังสะท้อนให้เห็นว่า ทุกวันนี้วัตถุอาจไม่ใช่แค่วัตถุ ผ้าเช็ดหน้าอาจไม่ใช่แค่ผ้าที่เราใช้เช็ดหน้า แต่วัตถุหรือผ้าเช็ดหน้านั้น ได้กลายเป็นสื่อหรือช่องทางที่พกพา “ความหมาย” บางอย่าง ที่มากกว่าตัวมันเอง ผ้าเช็ดหน้าจึงกลายเป็นสื่อหรือสัญลักษณ์ (sign) ที่บ่งชี้ถึง “หัวใจ” ที่หญิงสาวทำหล่นลงตรงหน้าชายหนุ่มนั่นเอง

และเพราะทุกวันนี้สื่อต่างๆ มิได้ทำหน้าที่แค่พกพา “ข่าวสาร” (information) ตรงๆ จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารแบบง่ายๆ อีกต่อไป หากแต่สื่อเป็นพื้นที่สำคัญในการประกอบสร้าง แพร่กระจาย และผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดและต่อรอง “ความหมาย” บางอย่าง ในวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์ ฉบับ “เรื่องของความหมายที่ไม่ไร้ความหมาย”* เล่มนี้ จึงได้รวบรวมบทความวิชาการหลากหลายเรื่อง เพื่อยืนยันให้เห็นว่า “โลกแห่งความหมาย” (the world of meaning) นอกจากจะ “ไม่ไร้ความหมาย” แล้ว ยังเวียนวนอยู่ไม่ไกลรอบๆ ตัวเราเลย

เริ่มต้นจากงานเขียนของกลุ่มที่สนใจตั้งคำถามกับบรรดาสื่อภาพ (visual media) ทั้งหลายนั้น วาริ ฉัตรอุดมผล ได้นำเสนอบทความวิจัยเชิงสร้างสรรค์ที่ผู้เขียนได้ทดลองผสมองค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชาออกมาเป็นงานภาพถ่ายเล่าเรื่องแบบพรรณนา (tableau staged photograph) ด้วยการรังสรรค์และจัดสร้าง ความหมาย ซึ่งเชื้อเชิญให้ผู้ชม “อ่านภาพ” (reading images) ได้อย่างซับซ้อนและแยบยล ในขณะที่ กานตชาติ เรื่องรัตนอมพร ได้เลือกศึกษาวิจัยกรณีของภาพถ่ายสารคดีในนิตยสาร ที่ดูผิวเผินแล้วก็อาจเป็นเพียงการบันทึกเรื่องราวมาเล่าขานเอาไว้ แต่แท้จริงนั้น อีกด้านหนึ่งภาพถ่ายสารคดีก็เป็นการผูกเรื่องเล่าเพื่อสื่อสารความหมาย

อันหลายหลากผ่านการจัดวางองค์ประกอบภาพ ด้วยฝีมือและความคิดสร้างสรรค์ของทั้งช่างภาพและบรรณาธิการนิตยสาร

จากภาพนิ่งมาสู่ภาพเคลื่อนไหว และเป็นสื่อภาพและเสียง (audio-visual media) อย่างภาพยนตร์ อนันต์นาฏ รัตมีเวียงชัย ได้เลือกกรณีของภาพยนตร์ไทยเรื่อง *ฟรีแลนซ์...ห้ามป่วย ห้ามพัก ห้ามรักหมอ* มาวิเคราะห์ให้เห็นการสื่อสารความหมายและอัตลักษณ์ของคนวัยทำงานตอนต้น ผ่านเรื่องเล่าและชีวิตของตัวละครที่เรียงร้อยไว้บนแผ่นฟิล์ม ในขณะที่ ธาตรี ใต้ฟ้าพูล ก็ได้เลือกลงมือวิเคราะห์ศาสตร์และศิลป์ในภาพยนตร์ญี่ปุ่นเรื่อง *IKIRU (To Live)* ของผู้กำกับเลื่องชื่อชาวอาทิตย์อุทัยอย่าง Akira Kurosawa และพบว่า คุณค่าหรือความหมายที่สอดแทรกและสื่อสารผ่านภาพยนตร์เรื่องนี้ก็คือ การตั้งคำถามกับสาร์ตอะที่แท้จริงแห่งการมีชีวิตของมวลมนุษย์

ในส่วนของภาษาที่เป็นตัวอักษรหรือสื่อการเขียน (written media) นั้น นันทพร วงษ์เชษฐา ได้ใช้กรณีของบทพระราชนิพนธ์เรื่อง *พระมหาชนก* ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มาวิเคราะห์และเผยให้เห็นถึงสัญลักษณ์และภาพตัวแทนของตัวละครพระมหาชนก ที่สะท้อนคุณค่าอันเป็นความหมายหลัก 3 ด้านคือ ความเป็นราชา บุญญาธิการ และธรรมราชา

นอกจากสื่อภาพ เสียง และตัวอักษร จะเป็นช่องทางในการประกอบสร้างความหมายบางชุดเอาไว้แล้ว บทความสามเรื่องสุดท้ายได้เผยให้เห็นอีกด้วยว่า ในกระบวนการผลิตและผลิตซ้ำความหมายต่างๆ นั้น สื่อยังกลายเป็นเวทีแห่งการต่อสู้เพื่อก่อร่างสร้างและช่วงชิงพื้นที่ อัตลักษณ์ ตัวตน และอำนาจของทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม หรือที่วงวิชาการสื่อสารศึกษาทุกวันนี้จะรู้จักกันในชื่อว่า “การเมืองแห่งความหมาย” (politics of meaning) ซึ่งมีสื่อและการสื่อสารเป็นศูนย์กลางของสนามรบดังกล่าว

เรื่องแรก พยุศรี ชาญณรงค์ ได้สำรวจวรรณกรรมในวงวิชาการสื่อสารศึกษาทั้งในโลกตะวันตกและของไทย และพบว่า ในขณะที่ชาติตะวันตกพยายามครอบงำความคิดและสถาปนาอำนาจนำในฐานะจักรวรรดินิยมทางความรู้ผ่านกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เวทีวิชาการอีกเช่นกันที่กลายเป็นสนามแห่งการต่อสู้ทางความหมายเพื่อรื้อถอนและรื้อสร้างอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตก หรือที่เรียกว่า “De-Westernization” ซึ่งอยู่ในพรมแดนของศาสตร์ด้านสื่อสารศึกษา

ในส่วนของการสื่อสารกับการต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ในสังคมนั้น วิไลวรรณ จงวิไลเกษม ได้วิเคราะห์สื่อออนไลน์เฟซบุ๊กแฟนเพจ “Urban Forest” ในฐานะสนามแห่งการขับเคลื่อนเพื่อรักษาและขยายพื้นที่สีเขียวในเมืองใหญ่ และข้อค้นพบสำคัญในเพจดังกล่าวได้บ่งชี้ว่า หากเราออกแบบกลยุทธ์การสื่อสารความหมายไว้อย่างพิถีพิถันด้วยแล้ว เราก็สามารถแปรเปลี่ยน “ป่าคอนกรีต” ให้กลายเป็น “ป่าในเมือง” ทั้งในพื้นที่กายภาพและในจิตสำนึกของพลเมืองได้จริงๆ

ปิดท้ายด้วย ว่าที่ร้อยตรีเบญจรงค์ ธีระผลิกะ กับการสำรวจวรรณกรรมอันว่าด้วยสื่อใหม่กับการต่อสู้ทางความหมายและอัตลักษณ์ตัวตนของเพศทางเลือกหรือในกรณีนี้ผู้เขียนได้สร้างสรรค์นิยามกลุ่มเฉพาะใหม่ทางเพศสภาพขึ้นมาว่า เป็นกลุ่ม “ชายรับชาย” และพบว่า ในขณะที่สังคมชี้ตวงสร้างให้คนกลุ่มดังกล่าวกลายเป็นชายขอบทางเพศวิถี แต่เพราะเพศสภาพจะเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาได้ กลุ่ม “ชายรับชาย” ก็กำลังรื้อสร้างเพื่อแปรเปลี่ยนความหมาย อัตลักษณ์ และชุมชนของตนขึ้นมาผ่านช่องทางของสื่อใหม่ได้ในเวลาเดียวกัน

หากเรายอมรับความจริงว่า มนุษย์เป็น “สัตว์สัญลักษณ์” ที่สร้างสรรค์ภาษาและระบบความหมายเพื่อสื่อสารระหว่างกันและกันแล้ว ความเข้าใจใน “**เรื่องของความหมายที่ไม่ไร้ความหมาย**” เฉกเช่นเดียวกับที่บทความต่างๆ ได้ร่วมกันนิพนธ์ขึ้นและรวบรวมไว้ในวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับนี้ คงบอกเป็นนัยแก่เราๆ ผู้อ่านด้วยว่า เหตุที่ “**ความหมายไม่เคยไร้ความหมาย**” ก็เนื่องด้วยว่า “โลกแห่งความหมาย” ไม่เพียงแต่สัมพันธ์กับ “โลกแห่งความเป็นจริง” อย่างแนบแน่นเท่านั้น หากแต่ “อำนาจแห่งความหมาย” ยังมีพลังในการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงรอบตัวเราได้เช่นกัน

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ